

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра конституційного і адміністративного права

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри О. Гусар Гусар О.А.

(підпис) (ПІБ)

«28» серпня 2023 р.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

з дисципліни «Верховенство права»

Затверджено на засіданні кафедри

Протокол № 11 від «28» серпня 2023 р.

Розробник: к.ю.н., доц. Людмила ЧУЛПНДА

Методичні рекомендації до практичних занять з навчальної дисципліни «Верховенство права»

Практичні заняття забезпечують розвиток творчого професійного мислення, пізнавальної мотивації і професійного використання знань у навчальних умовах. Професійне використання знань – це вільне володіння мовою юридичної науки, тобто точне оперування юридичними поняттями, визначеннями. Практичні заняття складаються з двох взаємопов'язаних моментів – самостійного вивчення студентом програмного матеріалу і обговорення на заняттях результатів пізнавальної діяльності. Вони вчать працювати самостійно, формують навички роботи з літературою, розвивають інтерес до предмету, вчать аргументувати відповідь, сприяють розвитку зв'язку теорії і практики.

Оцінювання знань студентів на семінарському занятті проводиться за 5 бальною шкалою та такими критеріями:

- 1) розуміння, ступінь засвоєння теорії та практики проблем, що розглядаються;
- 2) ступінь засвоєння фактичного матеріалу курсу;
- 3) обізнаність з основною та додатковою літературою відповідно до теми;
- 4) уміння поєднувати теорію з практикою, наводити приклади відповідно до теоретичних положень теми;
- 5) логічність, структура, стиль викладу матеріалу при виступах в аудиторії, вміння захищати свою позицію та здійснювати узагальнення інформації, отриманої з доповідей інших студентів.

Студент отримує оцінку «відмінно», якщо його виступ на семінарі відповідає усім зазначеним критеріям. Відсутність певної складової (складових) знижує оцінку на певну кількість балів.

Тема 1: ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ПРИНЦИПІВ

План

1. Витоки ідеї верховенства права. Основні положення принципу верховенства права Альберта Дайсі.
2. Поняття принципів у праві.
3. Характерні риси принципів права.

Ключові поняття: верховенство права, верховенство права, сформульоване Міжнародною комісією юристів, принципи права, об'єктивне право, суб'єктивне право, загальнолюдські цінності, вищі цінності.

1. Питання з теми для самостійного вивчення та осмислення:

1. Англійська доктрина верховенства права (rule of law).
2. Тлумачення принципу верховенства права Міжнародною комісією юристів.
3. Від ідеї до принципу особистої недоторканності людини.

Проблемні питання

1. Значення праці А. Дайсі «Вступ до вивчення конституційного права».
2. Загальні принципи права.
3. Загальнолюдські цінності.

Література:

Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83 – 87.

Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. 2020. <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naubilsh-spriyatlivogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu>

Гаврилюк Р.О., Пацурківський П.С. Верховенство права: методологія тлумачення та застосування : *навч.-метод. посібник*. Чернівці: Чернівецька нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 236 с.

Рабінович П. М., Рабінович С. П., Панкевич О. З. Пошук верховенства права як балансування соціальних інтересів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 15–35.

Тертишник В. Інтегративна модель засади верховенства права та її реалізація в розвитку доктрини й процесуальної форми змагального кримінального судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С.187-193.

Томкіна О.О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. *Нове українське право*. 2022. Вип. 2. С. 112-119.

Тема 2: ПРАВО І ЗАКОН: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

План

1. Співвідношення права і закону.
2. Співвідношення принципу верховенства права і принципу верховенства закону.
3. Проблема критеріїв правового закону.
4. Категорія справедливості як критерій правового закону. Дотримання справедливості у судових рішеннях.

Ключові поняття: позитивістський підхід до розуміння права, природно-правовий підхід, принцип верховенства закону, критерії правового закону, критерій правового закону «загальна воля», критерій правового закону «правовий ідеал», якість закону, справедливість, формальна справедливість, призначення принципу верховенства права.

1. Питання з теми для самостійного вивчення та осмислення:

1. Співвідношення права і закону.
2. Критерії правового закону.
3. Поняття справедливості.
4. Проблема співвідношення права та моралі.

Проблемні питання:

1. Концепції правового і неправового закону.
2. Цінність права.
3. Категорія справедливості та її роль у визначенні правової природи законів.
4. Моральне наповнення правових норм.

Література

Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83 – 87.

Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. 2020. <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naubilsh-spriyatlivogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu>

Гаврилюк Р.О., Пацурківський П.С. Верховенство права: методологія тлумачення та застосування : *навч.-метод. посібник*. Чернівці: Чернівець.нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 236 с.

Рабінович П. М., Рабінович С. П., Панкевич О. З. Пошук верховенства права як балансування соціальних інтересів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 15–35.

Тертишник В. Інтегративна модель засади верховенства права та її реалізація в розвитку доктрини й процесуальної форми змагального кримінального судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С.187-193.

Томкіна О.О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. *Нове українське право*. 2022. Вип. 2. С. 112-119.

Тема 3: ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ПРАВОВА ДЕРЖАВА

План

1. Історія виникнення та розвитку теорії правової держави.
2. Поняття та принципи (ознаки) правової держави.
3. Застосування стандартів правової держави у конституційному судочинстві.

Ключові питання: теорія поліцейської держави (Polizeistaat), правова держава, громадянське суспільство, принцип взаємної відповідальності особи і держави, загальнодозвільний тип правового регулювання, спеціальнодозвільний тип правового регулювання, правова свідомість, правова культура.

1. Питання з теми для самостійного вивчення та осмислення:

1. Принцип взаємної відповідальності держави та особи.
2. Шляхи формування громадянського суспільства в Україні.

Проблемні питання:

1. Стандарти правової держави.
2. Доктрини країн континентальної Європи, споріднені з верховенством права.
3. Концепція поліцейської держави (Polizeistaat).

Література

Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83 – 87.

Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. 2020. <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naybilsh-spriyatlivogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu>

Гаврилюк Р.О., Пацурківський П.С. Верховенство права: методологія тлумачення та застосування : *навч.-метод. посібник*. Чернівці: Чернівець.нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 236 с.

Рабінович П. М., Рабінович С. П., Панкевич О. З. Пошук верховенства права як балансування соціальних інтересів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 15–35.

Тертишник В. Інтегративна модель засади верховенства права та її реалізація в розвитку доктрини й процесуальної форми змагального кримінального судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С.187-193.

Томкіна О.О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. *Нове українське право*. 2022. Вип. 2. С. 112-119.

Лекція 4. Тема: ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ПРАВА ЛЮДИНИ

План

1. Принцип пріоритету прав і свобод людини і громадянина.
2. Права і свободи людини і громадянина як основа верховенства права.
3. Класифікація прав і свобод людини і громадянина.
4. Обов'язки особи та держави.

Ключові поняття: принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина, права і свободи людини і громадянина, принцип взаємної відповідальності держави та особи, обов'язки людини і громадянина.

1. Питання з теми для самостійного вивчення та осмислення:

1. Право людини на життя і здоров'я, честь і гідність.
2. Обґрунтування необхідності знання своїх прав, свобод та обов'язків.
3. Особливості економічних та соціальних прав і свобод людини і громадянина.

Проблемні питання:

1. Реалізація прав особи у контексті принципу верховенства права.
2. Обов'язки людини і громадянина як одна з умов реалізації принципу верховенства права.
3. Обов'язки держави, яка втілює принцип верховенства права.
4. Відповідальність держави за шкоду, завдану діями суб'єкта владних повноважень.

Література

Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83 – 87.

Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. 2020. <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naubilsh-spriyatlivogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu>

Гаврилюк Р.О., Пацурківський П.С. Верховенство права: методологія тлумачення та застосування : *навч.-метод. посібник*. Чернівці: Чернівецька нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 236 с.

Рабінович П. М., Рабінович С. П., Панкевич О. З. Пошук верховенства права як балансування соціальних інтересів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 15–35.

Тертишник В. Інтегративна модель засади верховенства права та її реалізація в розвитку доктрини й процесуальної форми змагального кримінального судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С.187-193.

Томкіна О.О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. *Нове українське право*. 2022. Вип. 2. С. 112-119.

Тема 5: ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

План

1. Загальні гарантії забезпечення принципу верховенства права.
2. Спеціальні юридичні гарантії забезпечення принципу верховенства права.
3. Ефективні механізми контролю за відповідністю законодавства Конституції України та міжнародним документам про права людини.
4. Міжнародні гарантії забезпечення принципу верховенства права.
5. Практика Європейського суду з прав людини. Звернення до Європейського Суду з прав людини.

Ключові поняття: загальні гарантії, економічні гарантії, політичні гарантії, соціальні гарантії, духовні гарантії, юридичні гарантії, міжнародні нормативно-правові гарантії, Правові гарантії (або нормативно-правові), організаційно-правові гарантії, судовий конституційний контроль, інститут конституційної скарги, міжнародні організаційно-правові гарантії, критерії прийнятності заяви до Європейського Суду з прав людини.

1. Питання з теми для самостійного вивчення та осмислення:

1. Духовні гарантії прав людини.
2. Юридичні гарантії прав людини.
3. Принцип рівності.

Проблемні питання:

1. Правова активність суб'єктів права як гарантія забезпечення верховенства права.
2. Інститут конституційної скарги в Україні.
3. Аналіз Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини».
4. Звернення до Європейського суду з прав людини.

Література

Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83 – 87.

Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. 2020. <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naubilsh-spriyatlivogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu>

Гаврилюк Р.О., Пацурківський П.С. Верховенство права: методологія тлумачення та застосування : *навч.-метод. посібник*. Чернівці: Чернівецька нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 236 с.

Рабінович П. М., Рабінович С. П., Панкевич О. З. Пошук верховенства права як балансування соціальних інтересів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 15–35.

Тертишник В. Інтегративна модель засади верховенства права та її реалізація в розвитку доктрини й процесуальної форми змагального кримінального судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С.187-193.

Томкіна О.О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. *Нове українське право*. 2022. Вип. 2. С. 112-119.

Тема 6: ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В АКТАХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

План

1. Принцип верховенства права в актах ООН.
2. Внесок Ради Європи в утвердження принципу верховенства права.
3. Принцип верховенства права в актах Європейського Союзу.

Ключові поняття: Європейські регіональні організації – Європейський Союз, Рада Європи, Організація з Безпеки та Співробітництва в Європі (ОБСЄ) Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Міжнародний білль про права, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

1. Питання з теми для самостійного вивчення та осмислення:

1. Принцип верховенства права в Загальній Декларації прав людини.
2. Принцип верховенства права в основному документі Ради Європи.
3. Копенгагенські критерії.

Проблемні питання

1. Академік Володимир Корецький та його внесок до розробки тексту Загальної Декларації прав людини.
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.
3. Цінності Європейського Союзу.
4. Принцип верховенства права Європейського Союзу.
5. Принцип верховенства права в актах ОБСЄ.

Література

Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83 – 87.

Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. 2020. <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naubilsh-spriyatlivogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu>

Гаврилюк Р.О., Пацурківський П.С. Верховенство права: методологія тлумачення та застосування : *навч.-метод. посібник*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 236 с.

Рабінович П. М., Рабінович С. П., Панкевич О. З. Пошук верховенства права як балансування соціальних інтересів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 15–35.

Тертишник В. Інтегративна модель засади верховенства права та її реалізація в розвитку доктрини й процесуальної форми змагального кримінального судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С.187-193.

Томкіна О.О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. *Нове українське право*. 2022. Вип. 2. С. 112-119.

Тема 7. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ. ВИМОГИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

План

1. Підпорядкування держави суспільству.
2. Вимоги верховенства права у сферах правотворчості, правозастосування та судочинства.

Ключові поняття: підпорядкування держави суспільству, контроль за владою з боку суспільства, конституцій-на відповідальність вищих посадових осіб держави, прорахунки у правотворчій діяльності, обмеження дискреційних повноважень, категорія справедливості.

1. Питання з теми для самостійного вивчення та осмислення:

1. Член суспільства – носій і джерело влади.
2. Поняття конституційної відповідальності.
3. Обмеження дискреційних повноважень.

Проблемні питання:

1. Особливості реалізації вимог верховенства права у правотворчості.
2. Відшкодування шкоди, завданої при реалізації дискреційних повноважень.
3. Особливості реалізації вимог верховенства права у судочинстві.
4. Громадський контроль за діяльністю органів влади.

Література

Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83 – 87.

Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. 2020. <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naubilsh-spriyatlivogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu>

Гаврилюк Р.О., Пацурківський П.С. Верховенство права: методологія тлумачення та застосування : *навч.-метод. посібник*. Чернівці: Чернівець.нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 236 с.

Рабінович П. М., Рабінович С. П., Панкевич О. З. Пошук верховенства права як балансування соціальних інтересів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 15–35.

Тертишник В. Інтегративна модель засади верховенства права та її реалізація в розвитку доктрини й процесуальної форми змагального

кримінального судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С.187-193.

Томкіна О.О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. *Нове українське право*. 2022. Вип. 2. С. 112-119.

Тема 8: Юридичні позиції Конституційного Суду України

План

1. Поняття юридичних позицій Конституційного Суду України.

2. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України

Ключові поняття: юридичні позиції, каталог юридичних позицій, мотивувальна і резолютивна частина актів КСУ, джерело права, джерело правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу.

1. Питання з теми для самостійного вивчення та осмислення:

1. Значення юридичних позицій Конституційного Суду України.

2. Юридичні позиції КСУ як джерело права.

3. Залучення наукової доктрини при обґрунтуванні юридичних позицій.

2. Теми для рефератів:

1. Юридичні позиції щодо верховенства права.

2. Юридичні позиції рішень при розгляді конституційної скарги.

Література

Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83 – 87.

Принцип *res judicata* у практиці ЄСПЛ: ключові рішення. 2021. <https://www.echr.com.ua/princip-res-judicata-u-praktici-yespl-klyuchovi-rishennya/>

Спінчевська О.М. Юридичні позиції Конституційного Суду України як джерело правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. №3 (116). С. 57-67.

Турченко О.Г. Вплив практики ЄСПЛ на адміністративне судочинство. *Еволюція адміністративної юстиції: 20 років самостійності. Матеріали науково-практичної конференції*. Вінниця, 2022. С. 27–30.